

Innhold – Generelt om likemannsarbeid

Tekstdel

Innhold.....	1
Hva er likemannsarbeid?.....	2
Begrepet	3
Forankring i brukerorganisasjonene	6
Tilskudd til likemannsarbeid	7
Rollen som likemann.....	8
Organisering av likemannsarbeidet.....	9
Ta utgangspunkt i brukerne	10
Planlegging	11
Innholdet i likemannsarbeidet.....	13
Engasjement og økonomi.....	14
Likemannsorganisasjonen.....	15
Ledelse i arbeidet.....	15
Koordinering av arbeidet.....	16
Administrering.....	16
Organisasjonsutvikling	17

Notatdel

Hva er likemannsarbeid?

- **Definisjon av begrepet**
- **Brukerne eier og definerer likemannsarbeidet**
- **Den offentlige tilskuddsordningen**
- **Historikken**

Begrepet

- ”Ei samhandling mellom personer som opplever å være i samme båt, det vil si samme livssituasjon, og hvor selve samhandlinga har som mål å være ei hjelp, støtte eller veiledning partene i mellom.”

B C Rappana Olsen: Støtte blant sine egne... HiO-rapport 1998 nr 1

Vi finner denne definisjonen i evalueringsrapporten ”Støtte blant sine egne...”, som er utarbeidet på oppdrag fra Sosial- og helsedepartementet, og publisert i 1998.

Likemannsarbeid kom i stand som et tiltak i regjeringens handlingsplan for funksjonshemmede. Første gang det ble fordelt midler til likemannsarbeid var i 1990. Tilskuddet var først en prøveordning i to år, og ble derfor gjenstand for evaluering før likemannstilskuddet ble gjort til et permanent tilskudd over statsbudsjettet. I rapporten beskrives blant annet ulike former for likemannsarbeid funksjonshemmedes organisasjoner hadde satt i gang på det tidspunkt. Det kom videre fram at organisasjonene etterspurte en klargjøring av hva likemannsarbeid var.

For å klargjøre innholdet i likemannsarbeid, samt å spre informasjon slik at flere organisasjoner kom i gang med likemannsarbeid, ble det utarbeidet en veileder. Definisjonen ble tatt med i veilederen om likemannsarbeid ”Å være i samme båt”. Definisjonen er siden bitt stående, og er med også i den reviderte versjonen av veilederen som kom i 2001.

Likemannsarbeid foregår mellom mennesker som opplever å være i samme livssituasjon, eller som det heter ”i samme båt”. Det er en sentral ide at likemannsrelasjonen skal være basert på et likeverdig forhold partene imellom. Dette står i motsetning til samhandlingsrelasjonen med profesjonelle hjelpere, der den profesjonelle hjelperen utfører sine oppgaver i kraft av sin utdanningsbakgrunn og formelle trening i yrkeslivet. Den profesjonelle hjelperen har kompetanse til å treffe beslutninger som hjelpemottakerne vanligvis ikke har myndighet over. Slike beslutninger kan

være fastsettelse av diagnose, andre faglige vurderinger eller innvilgelse av ulike former for støtte. Vi snakker derfor om et asymmetrisk (makt)forhold mellom den profesjonelle hjelperen og brukeren. I motsetning til dette står likemannsarbeidet for en symmetrisk relasjon, altså et likeverdig (makt)forhold mellom partene. Likemannens kompetanse er hverdagslivets kompetanse, ut fra egen erfaring med sykdom og funksjonshemning og den allmenne livserfaring vedkommende har. Likemannen har altså ingen myndighet til å treffe beslutninger som angår brukeren.

Likemannsarbeidet er altså en samhandling partene imellom. Men likemannsarbeid har også et nytteaspekt: Det skal være til hjelp, støtte og veiledning. Tanken er at den som har en bearbeidet erfaring har noe å gi andre. Det vil si at den som har levd med utfordringene sykdom og funksjonshemning innebærer, har en uformell og hverdagslig kompetanse som andre kan dra nytte av i deres egen prosess. Det er en forutsetning at den som skal være likemann har fått en viss følelsesmessig avstand til egne opplevelser.

Først og fremst er likemannsarbeid basert på det mellommenneskelige møtet. Gjennom utveksling av erfaringer om det å leve med funksjonshemning og sykdom gis mulighet for å utforske og utvikle nye handlingsrom. Det kan være brukere selv, eller deres pårørende, som nyttiggjør seg likemannsarbeid. Kjernen i likemannsarbeidet er kanskje nettopp samtalen om de følelsesmessige sidene ved det å leve med en funksjonshemning eller en kronisk sykdom. Nytteaspektet kommer inn i forhold til det å mestre situasjonen. Gjennom utveksling av erfaringer og opplevelser, lærer brukeren eller den pårørende gradvis å mestre egen situasjon. Målet er at brukeren skal oppleve bedre livskvalitet.

I tillegg har likemannsarbeid en viktig praktisk støttefunksjon for brukeren, gjennom å bidra til bedre tilgjengelighet til de mange og vanligvis uoversiktlige hjelpe- og støtteordninger som finnes. Gjennom likemannsarbeidet kan brukeren få hjelp og støtte til å finne fram i systemet, treffe de riktige saksbehandlerne eller bli klar over hvilke valgmuligheter bruker og pårørende har.

Mange brukere og pårørende opplever det anstrengende å måtte forholde seg til et komplisert, oppsplittet eller byråkratiske tjenestetilbud. Likemannen kan støtte brukeren gjennom å være samtalepartner i denne prosessen.

Forankring i brukerorganisasjonene

Likemannsarbeid er en organisert samhandling, og eies av brukernes egne organisasjoner.

Likemannsarbeid er en planlagt aktivitet som organisasjonen(e) har ansvar for. Likemannsarbeidet er derfor en organisert aktivitet, i motsetning til det som skjer gjennom et mer eller mindre tilfeldig møte på en kafe eller på et kurs. Likemannsarbeid er derfor også en målrettet aktivitet: Den har som mål å være til hjelp for de(n) som bruker likemannstjenestene som organisasjonene tilbyr, dvs at tilbudet er ment å være til hjelp, støtte eller veiledning partene i mellom. Som i mye frivillig arbeid er oppdraget ofte like givende for likemannen selv som den som søker til tjenesten.

Et viktig utgangspunkt for likemannsarbeid er at det skal være forankret i brukernes egne opplevelser og erfaringer. Det er derfor en forutsetning for likemannsarbeidet som organisasjonene driver, at det bygger på medlemmenes (dvs brukernes) opplevde behov og erfaringer. Disse behovene kan forandres, og kan være ulike ut fra medlemmenes diagnose, alder, bosted, kjønn, livssituasjon. Det er derfor en spennende utfordring å hele tiden utforske og utfordre kunnskapen om egen målgruppe. Det gjør også arbeidet interessant for den som skal være likemann.

Tilskudd til likemannsarbeid

Likemannsarbeid er frivillig arbeid. Likemannen mottar ikke lønn. Likemannsarbeidet er basert på at organisasjonene klarer å rekruttere frivillige til å utføre tjenesten.

Likemannsarbeidet inngår dermed som en del av en stor, omfattende og mangfoldig frivillige sektor, gjerne kalt den tredje sektor i samfunnet ved siden av offentlige virksomheter og private bedrifter.

Likemannsarbeidet utgjør en egen nisje, ved at det kun er funksjonshemmedes egne organisasjoner som kan få statlig støtte til å drive likemannsarbeid.

Som nevnt innledningsvis ble tilskuddsordningen over statsbudsjettet etablert i 1990. Fra og med 1995 kom det et nytt skudd på stammen, så og si, ved at det ble etablert en egen stønadsordning for likemannstiltak knyttet til utføring og arbeid. Denne ordningen ble lansert som et tiltak i Velferdsmeldingen (St meld nr 35(1994-95)).

For å få likemannsmidlene må det søkes årlig. Hver organisasjon må utforme egen søknad, som omfatter alle tiltak organisasjonen har planlagt å sette i verk. Midlene fordeles til organisasjonenes sentrale ledd. Det er dermed opp til hver organisasjon, og innenfor rammen av det organisasjonen har fått bevilget penger til, å fordele midlene til lokalledene i organisasjonen. Det har vært et sentralt mål i tilskuddsordningen at midlene skal nyttes til lokale tiltak, og slik at det kommer brukere og pårørende til gode direkte.

De siste årene har det vært søkt om mye større beløp enn det som er til fordeling. Det er en egen oppnevnt fordelingsnemnd som står for prioritering av midlene, og fordeling til hver enkelt søkerorganisasjon.

Midlene som er øremerket til området utføring og arbeid utgjør en mindre andel, sammenlignet med det generelle likemannstilskuddet.

Det finnes en egen veileder for området utføring og arbeid: ”Vi kan det vi vil...”.

Rollen som likemann

- 👉 **Hva er forutsetningen for å bli en likemann**
- 👉 **Bør det stilles krav?**
- 👉 **Personlige egenskaper**
- 👉 **Organisasjonsmessig forankring**
- 👉 **Kompetansen likemannen kan nytte**
- 👉 **Likemannsarbeidets grenser**

Organisering av likemannsarbeidet

- 👉 **Hvordan komme i gang?**
- 👉 **Planlegging av arbeidet**
- 👉 **Fordeling av oppgavene**
- 👉 **Likemannsarbeidets organisering**
- 👉 **Rapportering og regnskap**

Ta utgangspunkt i brukerne

Et viktig prinsipp i likemannsarbeid, er å ta utgangspunkt i brukernes situasjon. Det er derfor viktig at hver organisasjon har en oppfatning om hva som er viktig for nettopp deres brukergruppe. Oftest vil det være kjente problemer, som organisasjonene har arbeidet med i mange andre sammenhenger: Kurs, møter, seminarer, uformelle samtaler mellom tillitsvalgte og medlemmer, interessepolitiske utspill overfor media, fagpersonell eller offentlige myndigheter.

Det er organisasjonene som eier likemannstilbudet og driver likemannsaktivitetene. For å få tilgang på offentlige tilskudd til likemannsarbeidet, må imidlertid organisasjonene tilpasse seg forståelsen som tilskuddsordningen hviler på. Det forhindrer likevel ikke at organisasjonene kan øve påvirkning på myndighetene, dersom ordningen ikke fanger opp hva brukerne mener er viktig for dem.

Likemannsarbeidet bygger på en ide om at det er i brukernes egne organisasjoner arbeidet og forståelsen skal utvikles.

Likemannsarbeidet har forskjellige former organisasjonene imellom. Likemannsarbeid trenger vanligvis ikke store grunnlagsinvesteringer for å komme i gang. Det er avgjørende at organisasjonen har styring på hvordan midlene benyttes, fordi ofttest finnes ikke en økonomisk reservekapital som kan dekke opp et eventuelt underskudd. Likemannsmidler kan kombineres med andre tilskuddsordninger, evt at organisasjonen benytter egne midler dersom en råer over slike ressurser. Her kan de større organisasjonene ha et fortrinn framfor de mindre, men ikke nødvendigvis. De store organisasjonene har større utfordringer i forhold til å prioritere mellom mange gode tiltak.

Den viktigste ressursen i likemannsarbeidet er medlemmenes egenerfaring og engasjement for arbeidet.

Planlegging

Når man skal planlegge likemannsarbeidet, enten det dreier seg om å starte opp helt fra begynnelsen, eller planlegge arbeidet videre og vurdere nye tiltak, så er det altså en gylden regel: Ta utgangspunkt i medlemmenes situasjon!

Nytt gjerne en planleggingsøkt til å stille de grunnleggende spørsmålene på nytt. Kanskje trenger dere ikke snu alle steinene hvert år, men en gang i blant kan det være fint å stoppe opp og gjøre en mer grundig kartlegging eller vurdering. Bruk gjerne metoden idemyldring for å få fram nye ideer.

Har organisasjonene etablert tiltak for pårørende-gruppen? Kanskje det er på tide å starte opp noen tiltak for de som står brukeren aller nærmest, og som også berøres og har sin egen agenda de ønsker å ta opp?

Er det en diagnosegruppe som trenger egne tiltak fordi de skiller seg ut fra flertallet? Er det kanskje slik at det er en mindre diagnosegruppe som faller litt på utsiden aldersmessig: I noen organisasjoner kan det være behov for tiltak for seniorenene, mens i andre organisasjoner er det større behov for tiltak rettet mot unge eller barnefamiliene.

Kjønn: Er det noen grunn til å anta at kvinner ønsker å møte andre kvinner i samme situasjon? Og hva med mennene? Trenger kanskje menn andre former for tiltak enn kvinnene? Bare ved å ta opp slike spørsmål til debatt er det mulig å finne svarene som kjennes riktige for de som skal bruke tilbudet. Vær åpen for at ulike personer kan oppfatte behovet på ulike måter. Det finnes ikke nødvendigvis noe riktig eller galt svar, men ved å forsøke seg fram finner organisasjonene fram til tiltak som fungerer for de som skal benytte likemannstilbudet. Det er tross alt det som er målet med en slik debatt.

De større organisasjonene som har lokallag rundt i kommunene har et annet utgangspunkt enn de organisasjonene som er tallmessig få, og hvor det kanskje ikke er realistisk å møtes mer enn en gang årlig. Her kan

man vurdere andre møteformer og kommunikasjonsformer. Noen organisasjoner har med hell tatt i bruk Internett i likemannsarbeidet. Sjekk eventuelt andres erfaringer og del kunnskapene.

Innholdet i likemannsarbeidet

Når man kjenner medlemsgruppene, er det viktig å se på hva det er som kjennetegner situasjonen til de ulike gruppene. Som regel vil diskusjonen om målgruppe og innhold gå hånd i hånd, men det kan være nyttig å strukturere diskusjonen når man er i en planleggingsfase.

For noen brukere er det å leve med sin kroniske sykdom en stor utfordring som kan variere i intensitet. Kanskje stilles diagnosen i voksen alder, med store og i begynnelsen uoversiktlige konsekvenser for hverdagen til den det gjelder og dennes familie. Noen brukere må etter hvert finne seg annet arbeid, noen må legge på hyllen fritidsaktiviteter som har betydd mye og kan oppleve sorg knyttet til slike tap. Det å takle følelsene knyttet til en livssituasjon som endres kan for noen oppleves som en livskrise. Håp for framtiden og tid til å innrette seg i den nye situasjonen vil være viktig for disse menneskene. Spørsmålet som melder seg, er blant annet hvordan kan organisasjonene innrette tilbudet slik at det når fram til de som trenger det når behovet er størst.

For noen grupper vil det tyngste trykket være når diagnosen stilles, eller i det øyeblikket funksjonshemningen oppdages. For eksempel for familien som får et funksjonshemmet barn, eller et barn med en progredierende sykdom. Kanskje er det nettopp her likemannstilbudet er viktig? Det å kunne møte andre som har vært gjennom samme opplevelse, og som vet hvilket følelsesmessig kaos en slik situasjon innebærer. En utfordring for organisasjonen kan være å få etablert et godt samarbeid med helse- og velferdstjenestene slik at faggruppene kan henvise til likemannstilbudet.

Noen opplever det som viktig at barnet deres får møte andre barn med lignende funksjonshemning, for å kunne kjenne seg igjen og oppleve en tilhørighet. Sommerleiren der hele familien kan kose seg, og samtidig føle seg "hjemme hos sine egne", kan bety at valgene som må gjøres i framtiden fortøner seg på en helt ny måte. Spørsmål i tilknytning til dette kan være hvordan løfte fram og hegne om likemannsarbeidet i forhold til organisasjonens øvrige virksomheter.

Engasjement og økonomi

Det neste i planleggingsprosessen blir å se på hva har organisasjonen av ressurser: Hvordan kan planene og visjonene realiseres?

Vi har framhevet at den aller viktigste ressursen er det menneskelige engasjementet. Likemannskorpset representerer en ressurs som må foredles og pleies. Det er disse menneskene som skal iverksette de gode intensjonene. Det vil si at organisasjonen må ha oppmerksomheten mot å rekruttere de riktige personene, de må få opplæring og de vil etter hvert trenge veiledning og noe faglig påfyll.

Organisasjonene rår over mange andre ressurser også: Økonomiske ressurser er nødvendig for å få i gang og vedlikeholde tilbudet. Her kommer det godt med å ha tillitsvalgte som er i stand til å skrive gode søknader.

Kontakter og nettverk er viktig når man skal komme i gang, for eksempel kan helsepersonell være en viktig henvisningskilde for brukere av likemannsarbeidets tilbud. Eller kanskje er det de andre brukerorganisasjonene som er viktigste inspirator og kilde til ny kunnskap?

Noen organisasjoner har egne lokaler, eller har arrangementer der brukerne treffes: Landsmøtet kan være et treffsted som likemannsarbeidet knyttes til i de mindre organisasjonene. Slike koblinger må imidlertid gjøres slik at likemannsarbeidet får en selvstendig plass. Det er ikke nok å henvise til gode møter rundt kaffekoppen i pausen.

Vi har understreket at likemannsarbeidet krever organisering og struktur. Ta derfor imot råd og hjelp fra organisasjonenes erfarne tillitsmenn. Evne til å organisere kan få prosessene til å bli smidigere og at ting kommer raskere på plass når man skal sette planene ut i livet.

Likemannsorganisasjonen

Likemannsarbeidet er en organisert virksomhet, og har fått sin egen organisasjonsform. Variasjonene er store mellom organisasjonene, og vår beskrivelse kan dermed ikke bli noen fasit. Likemannsorganisasjonen utvikles gjennom interne prosesser innad i organisasjonen, og ved samarbeid og kontakt mellom organisasjonene.

Ledelse i arbeidet

Likemannsutvalget i organisasjonen er den instans som leder likemannsarbeidet, det vil si peker ut retningen, delegerer oppgaver og sørger for rapportering.

Likemannsutvalget utformer søknad om tilskudd til likemannstiltakene og planlegger dem. Likemannsutvalget er underlagt styret i organisasjonen, og må forholde seg til de prioriteringer som gjøres av styret og de rammene dette legger for arbeidet på likemannsfeltet. Når svar på søknaden er mottatt, må oppgavene fordeles ut til likemennene som skal stå for gjennomføringen. Disse må ha noen holdepunkter for hvordan de skal rapportere tilbake om framdriften. Det er opp til likemannsutvalget å utforme systemer for rapportering, slik at det kan lages en samlet rapport for bruken av statsmidlene til bevilgende myndighet og til organisasjonens sentrale ledd. Ikke vent med dette til tiltaket er gjennomført.

Likemannsutvalget blir ofte ufordret på å finne fram til nye tiltak, eller fange opp gode ideer ute blant likemanskorpsset.

Likemannsutvalget har også en viktig rolle med å gi informasjon internt i organisasjonen. I den grad det er snakk om å bruke av egne ressurser, er det viktig at de som skal ta beslutningene har kunnskap om hva likemannsarbeidet er og hvem som bruker tilbudene. Intern rapportering må derfor ikke forsømmes. Det må også informeres eksternt, for eksempel overfor samarbeidende instanser eller de som skal gjøre bruk av likemannstilbudet.

Koordinering av arbeidet

Etter hvert som arbeidet vokser i omfang, vil likemannsutvalget ha behov for å desentralisere noen oppgaver. Likemannsutvalget består gjerne av personer som bor spredt, og som derfor ikke har mulighet til å møtes så ofte. Det er derfor etter hvert utviklet koordinatorfunksjon som er spredt geografisk ut fra organisasjonenes størrelse. Koordinator finnes i noen organisasjoner plassert i hvert fylke, i andre organisasjoner har man heller satset på en regionvis organisering. Koordinator holder løpende kontakt med fylkeslagets eller lokallagets likemenn, og er et mellomledd mellom likemannsutvalget sentralt og den enkelte likemann.

Koordinator fordeler oppdragene til likemennene, og ser til at de ikke har for mange oppdrag samtidig. Deres funksjon er også å rekruttere nye likemenn, og sørge for at de får basisopplæring, eller introduksjon til likemannsarbeidet.

Koordinator har en administrativ funksjon ved at de samler inn oppgjørs- og rapporteringsskjema. Det er vanligvis deres oppgave å holde oversikt over bruken av tilskuddet i deres bestemte geografiske område.

Administrering

Likemannsmidlene skal fordeles til et eller flere tiltak internt i organisasjonen. En stor organisasjon vil gjerne overlate denne del av oppgaven til administrasjonen og personellet der. De mindre organisasjonene må fordele oppgavene mellom de frivillige.

Det må utvikles systemer og rutiner, slik at frister overholdes for rapportering og midlene når fram til tiltakene slik det er planlagt. En viktig del av rapporteringen er regnskap som dokumenterer bruken av midlene, slik at bevilgende instanser kan se at midlene er anvendt slik de er ment å bli brukt.

Organisasjonsutvikling

Likemannsarbeid betyr organisasjonsutvikling: Det utvikles nye tiltak for medlemmene og ofte resulterer det i at flere nye medlemmer kommer til. Flere organisasjoner rapporterer om stor tilstrømning fra nye medlemmer. Det forutsetter at tilbudene er åpne også for de som enda ikke har blitt medlemmer.

Organisasjonen får anerkjennelse fra utenforstående instanser for å gjøre en viktig jobb. For eksempel kan organisasjonene spille på lag med viktige offentlige hjelpetilbud. Likemannstiltakene er en viktig del av det totale behandlingstilbudet. Brukerorganisasjonene ser på likemannsarbeidet som en nødvendig del av rehabiliteringsprosessen.

Likemannsarbeidet viser seg ofte å engasjere helt nye deltakere fra organisasjonene, og representerer på denne måten en ressursutvikling internt i organisasjonen. Gjennom samarbeid med eksterne instanser for å få i gang, vedlikeholde og rekruttere til likemannsarbeidet vil organisasjonens kontaktflate utad vitaliseres og økes.